

Хар бир юрт султони томонидан давлатчилик тарихида ўнлаб, юзлаб амр, фармонлар, фармойишлар берилади. Албатта, бу фармонларнинг мазмун-моҳиятини, муҳимлигини инкор қилмаган ҳолда умумдават, умуммиллат манфаатини кўзлаган, шу юрт тарихи ва тараккиётида ўз аксини қолдирган давлат ҳужжатлари, мамлакат бошлигининг фармон-лари ҳар даврда ҳам алоҳида ажралиб турган. Ушбу ҳол подшоҳ Заҳириддин Муҳаммад Бобурга ҳам тааллуқли.

Асл мақсадга қўчишдан олдин мавзуимизга асос бўлган сатрларни «Бобурнома»дан келтирсак. Бобур ёзади: «Бурунрок ният қилиб эрдимким, Раана Сангаа қофирга зафар топсам, тамгани мусулмонларга бағишлай. Тавба асносида Дарвеш Муҳаммад сор-бон била Шайх Зайн тамга баҳшишини ёд бердилар. Дедимким, яхши ёд бердингиз, илигимиздаги ви-лоятда мусулмонларнинг тамгаси баҳшиш бўлди. Муншийларни тилаб, буюрдимким, бу икки азимуш-шаън умурким, воқеъ бўлди, бунинг ихборига фармонлар битгайлар. Шайх Зайннинг иншоиси била фармонлар битилиб, жамиъ каламравга йиборилди».

Бобурнинг бундай қарорга қелиши унинг умри-нинг охирида, аниқроғи вафотидан икки йил олдин содир бўлган. 1528 йил воқеалари. Бобурнинг Хиндистон билан боғлиқ юксак орзуси - Амир Темур салтанатини қайта тиклаш ва унинг ҳудудини аввалгидек теурийлар тасарруфига қиритиш учун жон-жаҳди билан қураш олиб бораётган вақт эди. Маълумки, Бобурнинг юксак саркардалиқ, ҳарбий маҳорати, қолаверса лашқар билан ишлашда қобилиятли психолог сифатида иш қўриши туфайли сон-жигитидан бир неча марта қўп, жанговар қиллар ва маҳаллий шароитга мослашган ҳарбий қуруллар билан таъмин-аган Иброҳим Лўдийнинг юз минглик армияси усти-ан қалаба қозongan. Шундан сўнг, Хиндистондаги қўпгина шаҳар, қишлоқ ва ўлкаларга бош бўлган рожалар, саркардалар урушсиз қўл остидаги бошқарувни Бобур салтанатига топшириб, ортиқча қон тўкиш беқойда эканлигига ақллари етиб, муроса билан давлатчилик ишларини давом эттирганлар.

Аммо, уларнинг орасида ҳам ўз қурти озодлиги ва дахлсизлигини қўқач қилиб, шароитдан қойдаланиб ўз қулқини қенгайтиришни мақсад этган саркардалар, рожалар ҳам бор эди. Шулар дастлаб Бобур салтанатини қан олишмаган, Раана Сангаа қабри эъти-борли рожалар қўпгина ўлка рожаларини бирлаштириб, урушга ҳозирлик қўрадилар, Бобур томонидан белгиланган ер, даромад солиқларини тўлашдан бош қортадилар. Албатта, бу ҳол Бобур қиёсатига қутлақо тўғри қелмаган ва у ҳам ўз навбатида Хиндистонда энг қирик саркарда Иброҳим Лўдийни қор-мор этгандан кейинги иккинчи қатта қуриш - Хиндистон султони -роҳаси Раана Сангаага қарши жангга ҳозирлик қўра бошлайди.

Биз, Бобурнинг ушбу урушга қандай ҳозирлик қўргани, унинг асл сабаблари нимада эди, ушбу муҳорабани қатта қалаба билан қулнағанлиги ҳақида батафсил сўз қуритмаймиз, бу алоҳида қатта тадқиқотни талаб қиладиган мавзу. Бунда Бобур нима учун айнан шу қалабасидан сўнг фармон қериб уни «АЗИМУШ-ШАЪН» деб атағанлигига эътиборни қаратмоқчимиз. Мазкур масалани қенгрок ёритишга Бобур фармонининг матни талайгина маълумот беради. Энг аввало шуни таъқидлаш қерақки, Бобурнинг бу

фармонида голиб подшоҳнинг галаба нашидаси, фахрияси бор. Фармонда биринчи нав-батда исломий таълимот - Оллоҳга ШУКР этиш масаласи юсак тарбиявий оҳангда ўз ифодасини топган. Бунда, Бобурнинг астойдил шукр дейишга асоси бор эди. Ахир, ўз юртида, ўзининг кондош теурийзодаларнинг юртга эгалик боис тож-тахт талашишлари, сарсон-саргардонликдан сўнг такдир унга Хиндистондек буюк давлатни ўз тасарруфига киритишни насиб этди, бу мамлакатнинг йирик шаҳарлари қарийб қурашсиз унга бўйсунди. («...муваффақият қўллари галаба нишонли байроқларимизни Дехли, Агра, Жўнпур, Харийд, Бихар ва бошқа ўлкаларда қўтарди»), Шу боис, Бобур «хар неъматга бирор шукр лозим ва хар шукрга унинг кетидан бирор неъмат» деган хикматнамо фикрни фармонига киритади. Бемалол айтиш мумкинки, Бобурнинг бу фикри бугунги мустақиллигимизнинг хар бир неъматини, ютуғига шукроналар қилишимиз лозимлигига ҳам асос беради. Чунки, бугунги шукримиз ортидан келгусида «бирор неъмат»нинг қилиши аниқлиги ҳам тайин.

Бобур ўзининг бу фармонида «шукр» мавзуга янада чуқурроқ кириб боради. Қаламравида бўлган зобиту аскарлари, беку шаҳзодалар, баъзан мулоим, гоҳида яққаш зодагон аёлларни инсофга қақариш, Хинд ўлкасининг диққинафас иқлимига қидам бериш, Оллоҳ насиб эттирган юсак зафарлар шукронаси боис Бобур салтанатига садокат билан хизмат қилиш руҳиятини сингдиришга ҳаракат қилади. Бобур бу лаҳзада аниқ тасаввур этганки, қўл остидагиларга зулм, ситам, жазо ва қистовлар ўтқазиб билан уларни Хиндистонда олиб қилиш мумкин эмас. Шунинг учун Раана Сангаа устидан галаба қилиш учун фақат лашқар сафини жиқслаштириш, хиёнат, сотқинлик ва айниқса қочқинликка йўл бермасликнинг ягона йўли маънавий таъсир орқали иш қўриш деб қилади ва «шукр» тушунчасига яна ургу беради: «Шукр шундай бир неъмат муқобилида бўлсаки, дунёда ҳеч бир бойлик ундан буюқроқ ва оҳиратда бирор бир яхшилик ундан қўзалроқ бўлмаса».

Бобурнинг мақсади фақатгина Амир Темур сал-танатини тиклаш эмас, балки ислом дини тасарруфида бўлган юртларда бу диннинг салоҳиятини асраб қилиш, юсакликка қўтариш, ўзга динлар зугумидан озод қилиш ҳам бўлган. Шу боис, энг биринчи навбатда у бўлажак рақиб Раана Сангаани ана шу шартни бузганлиги, аввал Бобурга тарафдорлик қилишга ваъда қилиб, кейин сўзидан қайтгани ва боз устига унга қарши лашқар тўплаб, урушга шай бўлганлигини мақкур қонли муҳорабанинг асоси ва сабаби деб қилади: «Аммо Раана Сангаа қофир ўтган вақтларда қутлуг подшоҳлигимизга бўйсунганлигини иқрор қилиб қелган бўлса ҳам, ҳозирда у тортинди ва қибрланди ва қофирлар жумласидан бўлди маъмунига мувофиқ шайтонсифат бош тортиб, биздан ажралганларга бошлик бўлди».

Бобурнинг бу фармонида унинг давлатчилик сиё-сати, ўша даврдаги тасарруфига қирган юртларга теурийлар салтанати қонун-қоидаларининг кириб қориши, унинг амалда ишлаши ёки қерилган фармонларга ҳилоф иш тутиши, солиқлар низомига риоя этиш ва этмаслик қаби саволларга ҳам аниқ жауоб оламиз. Бобур унга қарши отланган Раана Сангаани энг аввало Хиндистонда Амир Темур салтанати томонидан жорий этилган қонунни қоймол этганликда, Бобур давлатчилиги қонунларини қисанд этмасликка эмас, унга қарши қўшин тортиб аҳдни бузганликда айблайди. Бобур фармонида ўқиймиз; «Қофирлар тугини ислом мамлакатларининг икки юзга яқин

шаҳрида тиккан эди. Масжид ва ибодатхоналарни хароб килиб, у жойлардаги мўминларнинг хотин, бола-чакаларини асир килди».

«Захириддин Мухаммад Бобур гоий фармони» Бобур салтанатининг сўнгги йиллари хакида анча мукамал маълумот беради. Ундан Бобур учун Хиндистонда нақадар мушкул шароит вужудга кел-ганлигини хис киламиз. Хинд халки бобурийларга қарши қурашга Раана Сангаанинг ҳам катта таъйиқи, ҳам улар юрагидаги ватанпарварлик қайфиятларини жунбушга келтириб, беҳисоб лашкарлар тўплагани боис жипслашганлари, бир неча рожалар ва султонлар муттаҳид бўлганлиги Фармонда келтирилган факт-рақамларда Раана Сангаанинг юқсак ташкилотчилигини тан олган Бобурнинг ростбаёнлиги ўз аксини топган: («Махмудхон Искандархон ўглининг вилоят ва кишлоги бўлмаса ҳам, сардорлик умидида тахминан ўн минг суворий жамъ қилган эди. Соғломлик ва омонлик водийсидан узоклашганларнинг ҳамма тўплами, Хинд кишлоги ва вилоятида давом этиб қелган қоида бўйича, ҳаммаси бўлиб, икки лак бир минг» (икки юз бир минг киши -ХК.) кишига етган.

Биз мухтарам ўқувчиларимизни мазкур жанг тафсилоти билан зериктириб қўйишдан ўзимизни тийган ҳолда таъқидламоқчимизки, Бобур лашкарларининг Раана Сангаанинг икки юз мингдан ошиқ лашқарига қарши олиб борган муҳорабаси ғалаба билан якун-ланади. Бу урушнинг тафсилотлари тарихда, турли даврларда турли хил таҳлил этилган. Бироқ бир нарсa муҳимки, Захириддин Бобур ушбу муҳорабани қанчалик қашатқич тарзда олиб борган бўлмасин, ислом байроғи ва низомини теуурийлар салтанати ерларида янада барқарорлигини таъминлашга эришмаган бўлмасин, мағлуб хиндуларни «қофирлар» деб атаб унга «гоийлик» унвони берилган бўлмасин, подшоҳ Бобур ўзининг мазкур фармони билан Шарқ тарихида мисли қўрилмаган юқсак маънавий даражага эга эканлигини қўрсатди: агарчи бунда хиндлар унга қарши душманона алфозда бўлса ҳам у анча-дан бери орзу қилган ниятини амалга оширади. Яъни ўзининг қўл остидаги барча номусулмон бўлган миллатлардан ундириладиган ТАМГА солигини бекор қилади. Шу боис, Бобурнинг Раана Сангаа устидан қолиб қелиши боис хиндлардан ҳам тамга солиғи бекор қилинади. Бемалол айтиш мумкинки, бу хақиқатда ҳам Бобур айтгандек, унинг энг буюқ, мазмунан юқсак «азимуш-шаън», яъни инсон шаънини юқсакликка қўтарувчи фармон эди.

Иккинчи томондан, бу Бобурнинг Хинд лашкар-бошиларига эмас, хинд халқига қўрсатган баланд ҳимматининг белғиси ҳам бўлган. У Хиндистондаги урф-одатлар, диний қоидалар ва халқ анъаналарига эҳтиром билан ёндошиш борасида қўп фикр юритган. Масалан, унинг ўғли Ҳумоюн мирзога ёзган васиятида қуйидаги сатрларни ўқиймизки, фикримизга далил бўла олади: «Эй фарзанд! Хиндистон мамлақати турли мазҳаблардан иборат. Субҳонолло таоло ҳаққи сенга буюрилдики, ҳар бир мазҳабга пок қалб билан қарагин, ҳар бир мазҳаб ва тариқатга адолатли бўл. Хусусан сигирни қурбон қилишдан саклангинки, бу Хиндистон халқининг қалб ардоғи ва бу вилоят аҳли подшоҳга яхши назар билан боғланади...»

Бобурнинг бу васияти маълум сабабларга қўра унинг фарзандлари томонидан қенг миқёсда амалга оширилмаган бўлса ҳам ўғли Ҳумоюннинг фар-занди Акбаршоҳ бобоси Бобур мирзонинг васиятларини боридан қўра юқсак даражада адо этди, ҳатто у

Хиндистонда ислом ва будда динларининг муштарак - омихта динини яратишга ҳам уриниб кўрди.

Хуллас, Бобурнинг бу мухим фармони заминиди унинг маълум даражадаги багрикенглиги, шароитдан келиб чикиб, салтанати иктисодий ҳолатининг танглашувига олиб келиш мумкинлигига карамасдан оддий халк манфатини кўзлагани билан ҳам мухим.

Бобурнинг иккинчи «азимуш-шаън» фармони бевосита биринчи фармон билан чамбарчас боглик. Аниқрок килиб айтсак, бу фармон хронологик ва тарихий воқеаларнинг акс этиши жихатидан юқоридаги фармондан олдинрок юзага келиши керак эди. Бирок Бобур Раана Сангаа билан бўладиган йирик мухорабага тайёрланар, бу умрининг мазмуни ва мақсадларининг гултожи бўлган жангга астойдил киришганлиги боис мазкур фармонни бериш маълум муддатда орқага сурилган эди.

Агар Бобурнинг бу фармони бошида Оллох томонидан берилган ризк ва имкониятларга шукроналик баён этиш асос килиб олинган бўлса, асосий қисмида инсон тарбиясининг яна бир жихати - Куръонда ва Хадиси шарифда кайта-кайта зикр этилган НАФСНИ ТИЙИШга бағишланади. Чунки, мазкур фармоннинг бош гоёси ва шох Бобурнинг мақсади ҳам бутун салтанати ҳудудида май, шароб ва инсонни сархуш этувчи ичимликлар ва воситаларни ман этиш, ҳеч қаерда, ҳар қандай шароитда уни истеъмол этмаслик фармони эди, бу: «... Инсон табиати ўзининг яратилиши бўйича нафс лаззатларига мойилдир, завқ келтирувчи ёқимли нарсаларни тарқ этиш Худонинг тавфик беришига ва осмоний кўмакка боглик. Башар нафси ёмонликка майл этишдан узок эмас».

Бобурнинг бу фармони мазмунига киришишдан олдин унинг майдонга келиши заминига бир назар солсак. Бобурнинг ўзи 23-24 ёшига етгунга қадар шароб истеъмол қилмаган ва бу одатни у ўзига бетона қилган. Бирок ғемурийлар, айниқса Хусайн Бойқаро саройидаги майпарастлик, унинг ўғиллари Бадиуззамон мирзо ва Музаффар мирзонинг меҳмондорчилигида қатнашган Бобурда умуман майга рағбат бўлмаганлиги («Кичикликта бемай эдим, чоғир (май, шароб -ХК.) нашъа ва қайфиятин қилмас эдим. Отам гоҳиким чоғир тақлиф қилсалар ҳам узрлар айтиб иртиқоб қилмас эдим») алоҳида таъқидланган. Бобурнинг иқрорича, бу ёшда шароб истеъмол қилса ҳам биров унга қаршилиқ қилдирмаган. Хиротнинг энг кўрқам Боғи Жаҳоноро кўшиқда Бадиуззамон мирзо томонидан Бобур ва унинг сафдошлари шарафига берилган базм тасвири «Бобурнома»да қелтирилган. Бобурнинг юқоридаги фармони билан бу тасвирнинг бевосита алоқаси бор. Бобур 47 йил умр қурган. Хаётининг 23 йилигача май ичмаган, вафотидан икки йил олдин юқоридаги фармон боис нафакат ўзи, балки бутун салтанатида шароб ичишни ман этган. Бадиуззамон мирзо базмида Бобурнинг май ичишга накадар лоқайдлиги, беқарволиги, бу ишдан ҳазар қилиши, теурийзодаларнинг мастликка ружулари баландлигини афсус билан ёзади: «Бадиуззамон мирзо Музаффар мирзо меҳмондорлигини эшитиб, Боғи Жаҳонорода Мукаввийхонада мажлис тартиб қилиб, мени тилади».

Бирок замонанинг Бобур бошига туширган ташвишлари, Хисор тоғларида ялангоёқ юриб, товонлари ёрилиб кўмак берадиган бирон қимсаси қолмаганидан, атрофдагиларининг хиёнатқорлиги ва айримларининг муртадлиги Бобурнинг ҳам майга юз тутишга, май,

чоғир, маъжун истеъмом килишига сабаб бўлган. «Бобурнома» саҳифаларидан биз унинг гоҳида пайдар-пай, гоҳида ғамларининг бартарафи учун майга мурожаат этганлигини кўрамиз. У юкоридаги фармонни бергунига қадар уч марта май ичмасликка аҳд қилади, аммо уни тарк этишга иродаси етмади:

Май таркини қилғали паришондурмен,  
Билмон қилур ишимнию хайрондурмен.  
Эл барча пушаймон бўлуру тавба қилур,  
Мен тавба қилибмену пушаймондурмен.

Юкоридаги мисоллардан кўринадики, Бобур ҳудудида майни тарк этиш фармонини бергунга қадар ўзининг ички оламида қатта қарама-қаршиликлар, рухий қурашларни бошидан кечирган. У нафакат давр, балки бутун инсоният бошига қулфат бўлиб ёғилган бу одатдан сакланишга чақирган. Не ҳасратки, бу иллат Бобур давридагина эмас, ҳозир ҳам дунёнинг қатга муаммоси бўлиб қелмоқда.

Шунга қарамасдан, Бобур ўзини енгади, фармон қучга қиради. Бирок масаланинг бошқа томони - нега фармон айнан Бобурнинг Раана Сангаа билан бўладиган йирик муҳорабасидан олдин берилди? Бу жуда қатта сиёсий, ижтимоий ва тарбиявий аҳамиятга молик масала. Чунки, Бобур теурий салтанатнинг яхлитлигини энг аввало давлатчиликдаги тартиб-интизом, соғлом ақл ва ҳушёрлик замирида қўради. У фармоннинг асосий мақсадига қўчишдан олдин қўл остидаги бекзодалар, амирлари билан психологик тарбия олиб боради, майни тарк этиш киши рухиятини қоклаши қатори инсонда иродани тарбиялаши, душманга қарши бирликка қуч бериши, қолаверса бу интилиш шариат қонунига риоя этиш ҳам эканлигини уқтиради: «... Инсонлик қокзоси, подшоҳлар расм-русуми подшоҳлик лавозими, ман-сабдорлар одати бўйича шоҳдин тортиб сипохийгача гўзал ёшлар қунларида шариат ман қилган баъзи нарсаларга ва айрим ўйин-қулгиларга ружу қилинар-ди. Бир қанча вақтдан кейин пушаймонлик қунлари қелиб, уларни битта-битта тарк қилинар ва қин тавба билан уларга қайтиш эшиги ёпилар эди».

Бобурнинг мақкур фармонини диққат билан мутолаа қилар эканмиз, унда «Бобурнома» муаллифининг юқсак рухий тугёнлари, ўзининг ички зиддият-лари билан узок муддат тинмай қураш олиб борганлигини кўрамиз. Ичкиликни тарк этиш Бобурнинг бош мақсади бўлса-да, у ҳам ўша қамиятнинг бир фарди, гуноҳқор банда сифатида ўз иродасини енга олмаганлиги, бу муқаддас мақсадни анча муддат пайсалга қолиб қелганлигини очик тан олади. «Қар иш вақтига боғлик» дея ўзини тергаб «қарда остига беқиниб юзни қўрсатмас эди» деб шоҳлигига қарамасдан қамият ақлини инсофга қачириш боис қасри нафсига барҳам берганлигини кўрамиз: «... Гуноҳ ва сарқашлик асбобининг илдизидан қўпориб ташлаб, тавба эшиқларини тўлик қиддият билан қокдик, тавфик йўлловчиси «Қимқи астойдил эшиқ қокса, қиради» маъмунига мувофиқ иқбол эшигини очди ва бу урушни нафсга қаршилиқ қўрсатишдан иборат бўлган зўр уруш билан бошлашни буюрди».

Мақкур матндаги бир-иққи ўринга диққатни қортамиз. Биз муқтоз адабиётимиз дурдоналарини мутолаа этар эканмиз, биринчи ғалда бу манбалар бугунги ёш авлодни, умуман инсоннинг тарбияси, ақлоқи, қамиятга бўлган муносабатига қанчалиқ фойдаси тегишини ўйлашимиз, энг муқими мутолаадан кейин биз Бобур синғари ўзимиздаги қайси иллатдан мардларча қалос бўлишга интилишимизни нақарда тутишимиз қерак. Бобур фармонда «тавба эшиқларини тўлик қиддият билан қокдик» демокда. Демак, инсон

ўзида мавжуд ножўя ҳаракатлардан, жумладан майпарастликдан ҳам хавас билан, мавсумий тарзда халос бўла олмайди, унга барҳам бериш учун жид-дийлик, ирода талаб этилади. Кейин, Бобур майни тарк этишни унга қарши уруш очганлиги билан изохламоқда. Бу ҳам инсон табиатидаги ҳар қандай нопок ҳаракатни, ўзининг иззат нафсини синдириб, муттасил кураш ва қатъийлик билан амалга ошириш лозимлигини таъкидламоқда. Шубҳасиз, Бобурнинг бу ўғити бугунги ёшларимизни гиёҳвандлик, ароқ-хўрлик, диний экстримизм, ақидапарастлик қўчаларидан йигиштириб олишга, мустақилликни неъмат билиб, уни мустаҳкамлаш сари асрлар оша бизга битилган бир қақир, қирли мактубдир.

Бобур мақкур фармонда май ва унинг салбий оқибатларини жиддий мисоллар билан баён этган. Бу фармон Бобурнинг ўзига ҳам шавқ берган, гурурлантирган. Бобурнинг бу фармони бутун Шарқ давлатчилиқ тарихида биринчи воқеа эканлигини уқтирган («Эй раббим, нафсиларимизни гул қилдик»ни ихлос тилига қелтириб, «Сенинг олдинда тавба қил-дим ва мен мусулмонларнинг биринчисиман» деган гақни қил лавҳасида нақш қилдик»). Бу янгилик, ҳали ҳеч бир салтанат бошлиқининг ҳаёлига қелмаган, иродаси етмаган бу ҳасоратни ўзи амалга оширганидан мамнунлик қилдирган. Бобур тарафдорларининг бир оғиздан подшоҳларининг бу ҳуқуқига содиқ қолишлари яна бир қарра сарқарда Бобурнинг қўл остидагилар орасида нақадар юқсак эҳтиромга эғалиги, қуқаро, беклар ўз подшоҳига неқоғли бўйсунганлигини қилдиради. Бобур эса фармонда бу сатрларни жуда юқсак гурур, ифтиҳор ва самимият билан баён этган: «Зафар нишонли қодимлар муқо-рак ҳуқм юзасидан қўқлик ва зийнатда юқсак юлдузи-дек бўлган, қўзал мажлисни беақ турган олтин ва қумушдан ясалган май идиш ва қадахлар ва бошқа асбобларни ерга уриб... қора-қора қилиб, ҳар бири-ни мисқин ва бечорага бердилар».

Бобур фармонидан қелиб қикадиган ҳолатни ҳам яхши тасаввур этган. «Ичкиликдан қочинғлар, шояди нақот топсанғлар» деган жумла Бобур фармонининг мақмуни, турмуш мушқулликларининг ечим топишига ичкиликни тарк этиш қатта ёрдам беришини анғ-латадики, тақрор айтақиз, бу ундов ва таълимот бизнинг давримизда ҳам жуда муҳим ва аҳамиятқилдир: «Бу орзу ва бу осойишталик тўла-тўқис охирига етгандан кейин, олам бўйсунуши лозим бўлган фармон ижро шарақига эришдики, тинч сакланган мамлақатда (Худо офат ва ҳавфлардан омон қилсин) муқлақо ҳеч бир қиши ичкилик ичишга уринмасин, уни ҳосил қилишга тиришмасин, ичкилик ясамасин, сотмасин ва олмасин, ўзида сак-ламасин, элтмасин ва қелтирмасин: «Ичкиликдан қочинғлар, шояди, нақот топсанғлар».

Мақкур фармондаги мана бу сатрлар яқунловчи бўлиб, унинг муңдариқасини ва Бобур мақсақини янада яққолроқ тасаввур этишимизга қўмақ беради. Унда саҳоватманд Бобур, шарият қонуниятини ҳалқ манфаатига йўналтирган Бобур, барча миллат, элат, ҳалқларга ўз ватандошлари қатори муносабатда бўлган Бобурнинг маққураси, қарашлари мавжуд: «Бу қалабанинг (яъни Раана Санғаа устидан қолиб қелганлиги - Х.Қ) шукронаси ва қин тавбанинг қабул дарақасига эришмоғи (бунда май ичишни ман этиш фармони нақарда тутилмоқда - Х.Қ.) нинг садақаси учун, подшоҳликнинг бақшиш дарёси жўш уриб, олами ободонлиги ва қишилиқ обрўи бўлган қарам тўлқинларини пайдо қилди: бутун мамлақат бўйлаб, ўтган султонлардан қолиб қетган ва даромади ҳаддан ортиқ қўп бўлган ТАМГАНИ, ўзи ҳам шарият қоидаларидан ташқари бўлгани учун мусулмонлар устидан

олиб ташлаб, фармон содир бўлдики, «хеч шаҳар, кишлоқ, йўл, кўча, гузар ва бандарларда тамга олмасинлар ва ундирмасинлар, ҳам бу ҳукмнинг қоидаларига ўзгартиш киргизмасинлар:

«Қимқи буни эшитгандан кейин ўзгартирса, гуноҳи ўзгартирувчиларга бўлади».

Мазкур фармоннинг ўзи ҳам бобурийлар салтанатида давлат ишларини юргизиш нақадар қонунларга бўйсунганини, ҳар бир чиқариладиган қонун, давлатчиликка оид турли даражадаги ҳужжатларнинг ижроси ва натижавий якуни назоратга олиниши, унинг омма орасида татбиқ этилиши шартлиги қабил тадбирлари туфайли ўта аҳамиятли бўлганлигини қўрсатади. Албатта, Бобур бошқарган салтанатнинг қаламбаси, муваффақияти ва эл олдидagi обрўси ҳам Амир Темур салтанатида асос қилинган ва Бобур даврида муваффақият билан амалга татбиқ этилган фармонларга ҳам боғлиқ бўлган.

Бобурнинг бу фармони ўша заҳотиёқ халқ томонидан қамнуният билан қабул қилинган. Фармонда қелтирилишича, «қодшохнинг меҳрибончилигига қигинган турк, тожик, араб, ақам, хинди, қорсий қуқаро ва сипоҳ - бутун қиллатлар, қамма инсон тоифалари бу қангу баҳшишга суяниб, умид тутиб, абадийликка бириккан давлатимиз дуосига машғул бўлсинлар ва бу ҳукмлар ижросидан қикмасинлар ва бурилмасинлар, фармонга мувофиқ иш олиб қорсинлар».

Хулоса қилиб шуни айтиш мумкинки, Заҳирид-дин Бобурнинг бу икки фармони бизнинг давримиз-да ҳам қиммати қи ўқотган эмас. Бу фармонларга 500 йилдан ортиқ вақт ўтди. Пекин бугун ҳам дунё халқлари меҳр, шафқат ва саҳоватга муҳтожлиги, солиқлар адолатли бўлиши лозимлиги, қамиятни ичкиликка муққасидан қетган қишилардан асраш, уларни инсофга қақиритиш давом этаётган экан, Бобурнинг «икки азимуш-шаън» фармони шу иллатлар-дан халос этиш учун ҳизмат қилаверади.

Хасан Қудратуллаев